

تحولات نهاد اقدامات تأمینی و تربیتی

*ابراهیم رجبی تاج امیر *محمد صادق چاووشی

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۹/۰۳ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۲/۰۷

چکیده

از نظر تاریخی و فلسفی «اقدامات تأمینی» که در برخی از کشورها اقدامات تأمینی و تربیتی نام گرفته به منظور «بازسازگار کردن بزهکار» آخرین مرحله تحول حقوق جزا و سیاست جنایی محسوب می‌شود، که پس از دو دوره «ارعاب انگیزی» و «سزادهی»، به دنبال ارزیابی پدیده مجازات در حال ترویج است. اساس این نظریه بر مبنای اخذ احتیاطات و تدابیر لازم در جهت حمایت اجتماعی با انگیزه پیشگیری از تکرار جرم بزهکارانی است که بیش از آن که مجرمیت آن‌ها در نظر گرفته شود به حالت خطرناک ایشان توجه می‌شود. به عبارتی، اقدامات تأمینی درحقیقت یک نوع از دیدگاه مکتب تحقیقی حقوق جزا و فرضیات کلان جرم‌شناختی می‌باشد. لذا در این نوشتار به بررسی نهاد مذکور، نحوه ورود، علل ورود و تحولات آن پرداخته می‌شود.

واژگان کلیدی: اقدامات تأمینی و تربیتی، حالت خطرناک، اشخاص خطرناک،

واکنش حمایتی پیشگیرانه

*استادیار گروه جرم‌شناسی دانشگاه علوم انتظامی امین (نویسنده مسئول) e.rajabi.t@gmail.com

**دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی دانشگاه عدالت، تهران، ایران

مقدمه

با افزایش جرایم و نارسایی روش‌های مقابله با آن، این اندیشه به وجود آمد که مجازات به تنهایی برای حفظ امنیت جامعه کافی نیست و باید تدابیر دیگری برای صیانت نظم اجتماع و پیشگیری از ارتکاب جرایم پیدا نمود. این امر پس از پیدایش مکتب تحقیقی در اواخر قرن نوزدهم و انتشار عقاید دانشمندانی چون آندیکوفری نویسنده کتب «جامعه‌شناسی کیفری» و رافائل گاروفالو صاحب کتاب «جرم‌شناسی» و سزارلمبرزو نویسنده کتاب «انسان جنایتکار»، مورد توجه فراوان قرار گرفت. از نظر مکتب تحقیقی، مسئولیت اخلاقی که مبنای اصل مجازات می‌باشد، نفی می‌گردد و به انسان بزه‌کار به عنوان مریض که باید تحت درمان و معالجه قرار گیرد نگریسته می‌شود. بدین ترتیب چون مجازات دفاع جامعه را تأمین نمی‌کند، باید برای جلوگیری از زیان حالت‌های خطرناک، متناسب با وضع مزاجی و استعداد و منش و سوابق فرد خاطی تدابیری اندیشید تا او بهبود یافته و با اجتماع سازگار گردد؛ این تدابیر به عنوان «اقدامات تأمینی و تربیتی» یاد می‌شود. عقاید پیروان «مکتب تحقیقی» در تضارب آرا و نظریات دانشمندان خصوصاً پیروان مکتب‌های «کلاسیک نو» و «دفاع اجتماعی جدید» دچار تغییراتی شد و امروزه در عین توجه به «حالت خطرناک» و «عوامل وقوع جرم» و ضرورت «اصلاح و تربیت مجرمین»، مسئله حفظ آزادی‌های شخصی و حرمت انسانیت و مسئولیت اخلاقی او نیز همچنان مورد عنایت می‌باشد.^۱ بر این اساس، مجازات‌های کلاسیک نیز جایگاه خود را حفظ کرده، منتها ماهیت مجازات‌ها و سمت و سوی آن‌ها روز به روز جنبه اصلاحی و تربیتی پیدا نموده است.

۱. رهامی، محسن؛ اقدامات تأمینی و تربیتی، چ ۲، تهران: نشر میزان، ۱۳۹۲، ص ۱۰.

۱- مفاهیم و تعاریف اقدامات تأمینی و تربیتی

۱-۱- تعریف اقدامات تأمینی و تربیتی

اصطلاح اقدامات تأمینی و تربیتی روی هم رفته به معنای اعمال آینده نگرانه در جهت امن نگه داشتن و پرورش و تربیت است.^۱ این نهاد حقوقی ترجمه اصطلاح فرانسوی «Les mesures de surete» بوده که به معنی «تدابیر تأمینی» یا «اقدامات تأمینی» است. گرچه اصطلاح «تدابیر تأمینی» ترجمه مناسبتری است و حقوقدانان ایرانی ابتدا همین اصطلاح را در ایران به کار برده‌اند اما پس از تصویب قانون اقدامات تأمینی در سال ۱۳۳۹ عمده‌تأ اصطلاح «اقدامات تأمینی» جایگزین اصطلاح قبلی شده است.^۲

اقدامات تأمینی عبارتست از یک رشته وسایل دفاع اجتماعی که به حکم قانون و توسط قاضی و بر اثر وقوع جرم، متناسب با وضع مزاجی و استعداد و منش و سوابق فرد خاطی و خطرناک به کار برده می‌شود تا او بهبود یابد و با اجتماع سازگار گردد و دست به تکرار جرم نزنند.^۳

اقدام تأمینی واکنشی است مبنی بر حمایت پیشگیرانه که یکی از دو شکل واکنش اجتماعی علیه جرم محسوب می‌گردد. این واکنش حمایتی پیشگیرانه متضمن درمان و اصلاح مجرمی است (چه مسئول و چه غیر مسئول) که در حالت خطرناک، یعنی حالتی که احتمال ارتکاب جرایم را توسط او جدی می‌نماید، به سر می‌برد.^۱

ماده یک قانون اقدامات تأمینی (مصوب ۱۳۳۹/۲/۱۲)، مقرر داشته: «اقدامات تأمینی عبارتند از تدابیری که دادگاه برای جلوگیری از تکرار جرم (جنحه و جنایت) درباره

۱. محمودی، نسرن؛ اقدامات تأمینی و تربیتی در لبنان، دادرسی، شماره ۵۸، سال دهم، مهر و آبان ۱۳۸۵، ص ۵۴.

۲. رهامی، محسن؛ اقدامات تأمینی و تربیتی، ج ۲، تهران: نشر میزان، ۱۳۹۲، ص ۲۲.

۳. کی‌نیا، سیدمهدی؛ مبانی جرم‌شناسی، ج ۱، چ ۲، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۶۹، ص ۱۶۵۲.

۱. بولک، برنار؛ کیفرشناسی، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، چ ۵، تهران: انتشارات مجد، ۱۳۸۵، ص ۷۳.

۱۱۸.....تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، سال یازدهم، شماره سی و نهم، بهار ۱۳۹۷

مجرمین خطرناک اتخاذ می‌کند... صدور حکم اقدام تأمینی از طرف دادگاه وقتی جایز است که کسی مرتکب جرم گردیده باشد.»

نویسندگان عرب اقدامات تأمینی و تربیتی را تحت عنوان «التدابیر الاحترازیه» در کتب خود مورد بحث و بررسی قرار داده‌اند و تعاریفی که از این تدابیر ارائه کرده‌اند چندان تفاوتی با نویسندگان کتب حقوقی کشور ما ندارد.^۲ اقدامات تأمینی یکی از اشکال واکنش اجتماعی در برابر جرم است و هدف اصلی آن پیشگیری از تکرار جرم از گذر خنثی سازی، طرد یا بازپروری بزهکار است.

۱-۲ تعریف حالت خطرناک

حالت خطرناک «Temibiilte» واژه‌ای است که گاروفالو دانشمند مشهور ایتالیایی در اینباره بکار برده است. این حالت در اصطلاح زبان فرانسه «Etat dangeureux» گفته می‌شود.^۳

جرم‌شناسان حالت خطرناک را به «حالتی که بر اثر اقتدان عوامل جرم و تأثیر آن‌ها در شخص معین او را در مظان ارتکاب جرم قرار می‌دهد» تعریف کرده‌اند.^۴ به تعبیر گاروفالو «برای تعیین تبهکاری بزهکار (حالت خطرناک) و ارزیابی آن، باید استعداد جنایی فرد مذکور در نظر گرفته شود».^۱ وی در واقع حالت خطرناک را همان استعداد جنایی فرد می‌داند.

۲. برای نمونه، ر.ک: ابو‌عامر، محمدزکی؛ قانون العقوبات و کمال الدین، محمد؛ المسوولیتة الجزائیة، ص ۱۵۱. آنسل، مارک؛ دفاع اجتماعی، ترجمه محم آشوریو علی حسین نجفی ابرندآبادی، چ ۴، تهران: انتشارات گنج دانش، ۱۳۹۱، ص ۳۴

۳. قاسمی، ناصر؛ اقدامات تأمینی و تربیتی در حقوق کیفری ایران، چ ۱، تهران: نشر میزان، ۱۳۷۴، ص ۲۸۶.

۴. صدارت، علی؛ حقوق جزا و جرم‌شناسی، تهران: انتشارات کانون معرفت، ۱۳۴۰، ص ۲۸۶.

۱. امینی، محمد؛ ضمانت احتیاطی در قانون اقدامات تأمینی مصوب ۱۳۳۹، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، ۱۳۴۶، ص ۱۰.

قانون اقدامات تأمینی و تربیتی در ماده یک به مجرمین خطرناک و اوصاف آنها پرداخته و تعریفی از حالت خطرناک نکرده است. البته در منطوق ماده ۵۲ قانون مجازات اسلامی (مصوب ۱۳۷۰) که مقرر داشته: «هرگاه مرتکب جرم در حین ارتکاب مجنون بوده و یا پس از حدوث جرم مبتلا به جنون شود، چنانچه جنون و حالت خطرناک مجنون با جلب نظر متخصصین ثابت شده باشد به دستور دادستان تا رفع حالت مذکور در محل مناسبی نگهداری خواهد شد و آزادی او به دستور دادستان امکان پذیر است» این حالت بیان شده است.

۱-۳- تعریف اشخاص خطرناک

ماده یک قانون و اقدامات تأمینی (مصوب ۱۳۳۹) مقرر داشته: «... مجرمین خطرناک کسانی هستند که سوابق و خصوصیات روحی و اخلاقی آنان و کیفیت ارتکاب و جرم ارتكابی آنان را در مظان ارتکاب جرم در آینده قرار دهد اعم از اینکه قانوناً مسئول باشند یا غیرمسئول صدور حکم اقدام تأمینی از طرف دادگاه وقتی جایز است که کسی مرتکب جرم گردیده باشد.» این تعریف خالی از اشکال نیست زیرا اساس آن بر بروز حالت خطرناک پس از ارتکاب جرم است و حال آن که همواره این حالت به تبع ارتکاب جرم در اشخاص بروز نمی‌کند و مواردی نیز وجود دارد که ظهور حالت یاد شده در افراد مربوط به زمان قبل از ارتکاب بزه می‌باشد. از طرفی براساس ماده مذکور، به دادگاه اختیار داده شده که در زمان مشاهده حالت خطرناک در اشخاص به منظور دفاع از جامعه در برابر جرایم احتمالی در آینده، اقدامات تأمینی اتخاذ و درباره آنان به اجرا گذارد. (سوابق مجرم، خصوصیات روحی مجرم، خصوصیات اخلاقی بزهکار، کیفیت ارتكابی جرم و جرم ارتكابی) ضروری است.

۲- تحولات اقدامات تأمینی و تربیتی در ادبیات حقوقی - جرم

شناختی خارجی

۱-۲ تحولات اقدامات تأمینی و تربیتی تا پایان سده نوزدهم

گفتنی است، در این برهه از زمان اقدامات تأمینی به تعبیر امروزی مطرح نبوده است. در رهگذر این تحولات به حقوق و مقررات چین کهن هزار سال پیش از میلاد مسیح باید اشاره کرد. در حقوق آن زمان چین اصلاح فرد بزهکار بوسیله هماهنگ کردن او با طبیعت انجام می‌شد و بجای اینکه صرفاً به اذیت جسمانی مجرم پردازند، به بهره‌گیری از نیروی کار مجرم به سود جامعه توجه داشتند.^۱

در دوران باستان از جمله اقداماتی که در ایجاد و تحول و زمینه‌سازی برای بوجود آمدن اقدامات تأمینی موثر بوده، نظرات و عقاید دانشمندانی چون: سنت اگوستین، و فلاسفه یونانی مانند: سقراط، افلاطون، ارسطو و آثار بجا مانده از آنها می‌باشد. سقراط نسبت به تحمیل خشونت درباره بزهکاران هشدار داده و معتقد بوده که بایستی به مجرم از طریق تعلیم و تربیت آموخت که چه شیوه‌ای در زندگی خویش اتخاذ کند تا به آن وسیله دگر بار به وادی ارتکاب جرم سقوط نکنند.^۲ افلاطون در کتاب قوانین (فصول ۵، ۹ و ۱۰) نقشه بازپروری در ندامتگاه را برای صغار طرح‌ریزی کرده است.^۳ در اوایل عصر قرون وسطی و رسالت پیامبر اسلام (حضرت محمد (ص)) مصادیقی از اقدامات تأمینی و تربیتی از نظر قرآن، سنت و فتاوی فقها وجود دارد که به عنوان نمونه (سوره عنکبوت / آیه ۴۵، نساء / ۱۵، نور / ۲، نور / ۴، اعراف / ۸۵، هود / ۱۱۶ و حج /

۱. آنسل، مارک؛ دفاع اجتماعی، ترجمه محمد آشوری و علی حسین نجفی ابرندآبادی، چ ۴، تهران: انتشارات گنج دانش، ۱۳۹۱، ص ۲۷.

۲. بولک، برنار؛ کیفرشناسی، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، چ ۵، تهران: انتشارات مجد، ۱۳۸۵، ص ۳۷.

۳. آنسل، مارک؛ دفاع اجتماعی، ترجمه محمد آشوری و علی حسین نجفی ابرندآبادی، چ ۴، تهران: انتشارات گنج دانش، ۱۳۹۱، ص ۲۸.

(۲۴۰) و همچنین تأسیسات مفیدی تحت عنوان امر به معروف و نهی از منکر، دفع فساد، اصلاح و تربیت، تعزیر را می‌توان نام برد.^۱ که جملگی به عنوان اقدام تأمینی قبل از وقوع جرم، به عنوان عمل پیشگیرنده، تجویز گردیده‌اند و مطالعه آن‌ها بیانگر اینست که اسلام قبل از پرداختن به مجازات بزهکار به کیفر زادی و موردی و فردی کردن روش‌های به کار رفته و تربت و اصلاح و بازپروری او در موارد خاص به طرد کردن و خنثی سازی، اقدام کرده است.

روحانیون مسیحی در کشورهای اروپایی با انزجار از خشونت کیفر و در جهت اصلاح و درمان بزهکاران زندانی در سال ۸۱۷ میلادی مجمعی در شهر رم تشکیل و مقرراتی درباره نحوه اداره زندان‌ها وضع و اعلام داشتند که زندان‌ها باید دارای ویژگی‌های تربیتی و اصلاحی باشند.^۲

علیرغم آن که اقدامات مذکور غالباً مربوط به کیفیت مجازات است لکن به روشنی بیانگر استمرار تکوین دیدگاه‌های ابتدایی اقدامات تأمینی می‌باشد.

از جمله اقدامات تأمینی پس از رنسانس و در اوان عصر جدید تأسیس اولین زندان مخصوص نگهداری ولگردان به مدت غیر مشخص در شروع ربع دوم قرن شانزدهم میلادی (۱۵۲۶) در فرانسه می‌باشد.^۳ در سال ۱۵۵۷ میلادی در کشور انگلستان از قصر متروکه‌ای که بریدول^۱ نام داشت به عنوان زندانی برای نگهداری ولگردان استفاده شد. در این زندان کار الزامی و روش‌های تربیتی در مورد محکومین اجرا می‌گردید.^۲

۱. جهت مطالعه بیشتر در این خصوص رک: رهامی، محسن؛ اقدامات تأمینی و تربیتی، چ ۲، تهران: نشر میزان، ۱۳۹۲، ص ۵۹.

۲. دانش، تاج زمان؛ حقوق زندانیان و علم زندان‌ها، چ ۳، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۶، ص ۱۴۵.

۳. دانش، تاج زمان؛ حقوق زندانیان و علم زندان‌ها، چ ۳، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۶، ص ۱۵۴.

۱. BRIDE WELL

۲. دانش، تاج زمان؛ حقوق زندانیان و علم زندان‌ها، چ ۳، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۶، ص ۱۴۶.

۱۲۲.....تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، سال یازدهم، شماره سی و نهم، بهار ۱۳۹۷

در سال ۱۵۹۹ میلادی در آمستردام، زندان خاصی جهت آموزش کار و تربیت مذهبی زندانیان افتتاح شد.^۳

در سال ۱۵۹۷ میلادی در کشور آلمان زندان ویژه‌ای برای نسوان مجرم ساخته شد که در این زندان زنان به مشاغلی مانند: بافندگی و ریسندگی مشغول بودند. نظیر این زندان تدریجاً در سایر کشورهای اروپایی تأسیس شد.^۴ به دنبال اعمال تخفیف در کیفر اطفال بزهکار در سال ۱۶۰۲ میلادی اولین زندان تربیتی مخصوص مجرمین خردسال در شهر آمستردام تأسیس شد.^۵

با شروع سده هیجدهم میلادی در سال ۱۷۰۳ تحت تأثیر کتاب و نظرات میون کشیش راهب فرانسوی و به دستور پاپ کلمان یازدهم، زندان تربیتی (درالتادیب) مخصوص جوانان به نام سن میشل در شهر رم ساخته شد.^۶ در سال ۱۷۲۵ میلادی در آمریکا و در شهر نیویورک، مرکزی برای اصلاح و تربیت مجرمین ساخته شد.^۷

در نتیجه تحولات پدید آمده در اواخر قرن هیجدهم میلادی یعنی در سال ۱۷۹۱ اطفال و جوانان بزهکار در کشور فرانسه اصولاً در دارالتادیب‌های موجود نگهداری شده و تحت اقدامات درمانی قرار می‌گرفتند.^۱

در اوایل قرن نوزدهم میلادی پروبین^۲ که یک نظام آمریکایی - انگلیسی پروبیشن (تلفظ انگلیسی کلمه) یا پروبایسون (تلفظ فرانسوی کلمه) بود از یک نهاد قرون

۳. دانش، تاج زمان؛ حقوق زندانیان و علم زندان‌ها، ج ۳، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۶، ص ۱۴۶.

۴. علومی، رضا؛ جرم‌شناسی، تهران: انتشارات اقبال، ۱۳۴۹، ص ۲۸۶.

۵. سبزواری، گیتی؛ بزهکاری اطفال، ص ۱۳؛ به نقل از قاسمی، ناصر؛ اقدامات تأمینی و تربیتی در حقوق کیفری ایران، ج ۱، تهران: نشر میزان، ۱۳۷۴، ص ۵۱.

۶. بولک، برنار؛ کیفرشناسی، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، ج ۵، تهران: انتشارات مجد، ۱۳۸۵، ص ۱۸.

۷. علومی، رضا؛ جرم‌شناسی، تهران: انتشارات اقبال، ۱۳۴۹، ص ۱۵۶.

۱. دانش، تاج زمان؛ حقوق زندانیان و علم زندان‌ها، ج ۳، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۶، ص ۱۵۵.

وسطایی به نام *Larecognizance* و نیز از این حق شناخته شده برای قاضی که بتواند در صورت تعهد متهم به داشتن رفتاری شایسته و حتی پرداخت وثیقه، هر نوع محکومیتی را به حالت تعلیق در آورد، نشأت می‌گیرد. کفاشی توانگر از اهالی بوستون (ایالات متحده آمریکا) به نام «جان اگوستوس» در سال ۱۸۴۱ از دادگاه تقاضا کرد که برخی متهمان (معمولاً جوانان و افراد دائم الخمر) را جهت اصلاح و اعاده آنان به زندگی معمولی به او بسپارند. این شخص که او را بنیانگذار نهاد پروبیشن یا «نخستین مأمور یا مسئول پروبیشن در جهان» لقب داده‌اند، در زمان مرگ خود در سال ۱۸۹۵، از زندانی شدن ۱۱۲۵ مرد و ۷۹۴ زن جلوگیری کرده بود. بعدها قوانین ویژه‌ای، چه در ایالات متحده آمریکا (نخستین قانون در ایالت ماساچوست در سال ۱۸۷۸ وضع گردید)، و چه در انگلستان (نخستین قانون تحت عنوان *probation of first offenders* act در سال ۱۸۸۷، به این نظام جنبه رسمی و تقنینی دادند.^۳

در آغاز نیمه دوم قرن نوزدهم میلادی (سال ۱۸۵۲)، یک مرکز تربیتی در انگلستان به نام «*swoodking*» تأسیس شد.^۴ همچنین در سال ۱۸۷۶ نیز نخستین مرکز آموزش علمی و حرفه‌ای مخصوص بزهکاران خردسال در آمریکا به نام المیرا تأسیس شد.^۱

۲-۲- تحولات اقدامات تأمینی و تربیتی از پایان سده نوزدهم

۲-۲-۱. مکتب تحقیقی (اثباتی)

اگر بگوییم که آموزه مکتب تحقیقی یا اثباتی، جهت‌گیری سیاست جنایی راحتی در فراسوی اروپایی باختری دگرگون ساخته است، مبالغه نکرده ایم. این آموزه که در پایان

۲. Probation

۳. آنسل، مارک؛ دفاع اجتماعی، ترجمه محم آشوری و علی حسین نجفی ابرندآبادی، چ ۴، تهران: انتشارات گنج دانش، ۱۳۹۱، ص ۵۲، پاورقی.

۴. علومی، رضا؛ جرم‌شناسی، تهران: انتشارات اقبال، ۱۳۴۹، ص ۱۵۶.

۱. آنسل، مارک؛ دفاع اجتماعی، ترجمه محم آشوری و علی حسین نجفی ابرندآبادی، چ ۴، تهران: انتشارات گنج دانش، ۱۳۹۱، ص ۷۳.

۱۲۴.....تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، سال یازدهم، شماره سی و نهم، بهار ۱۳۹۷

سده نوزدهم درک شور ایتالیا به وجود آمد منشأ گسترش علوم جرم‌شناختی محسوب می‌شود. به موجب این مکتب، دفاع از جامعه، خود اساس حق تنبیه و پیش‌گیری از جرم محسوب می‌شود.^۲ برای تضمین نظم اجتماعی، نه فقط کنترل بزهکار بلکه کنترل منحرف - به عنوان مثال: فرد معتاد به الکل - نیز ضروری است. نظارت (کنترل) - پیش‌گیرانه با تمام خطرهایی که ممکن است برای آزادی‌های فردی داشته باشد - با در نظر گرفتن شخصیت کسی که موضوع آن واقع می‌شد و میزان خطری که برای نظم عمومی دارد اعمال می‌گردد.

اصطلاح حالت خطرناک^۳ که در اصطلاح زبان فرانسه «Etat dangereux» گفته می‌شود براساس عقاید مکتب تحقیقی توسط گاروفالو دانشمند مشهور ایتالیایی مطرح شده. به عبارتی، پروفیسور گاروفالو نخستین کسی بود، که از مفهوم حالت خطرناک سخن گفته است. او این موضوع را در مقاله‌ای تحت عنوان «studi reentisulla penalita» در اکتبر سال ۱۸۷۸ میلادی منتشر کرد. در این مقاله که پس از انتشار چاپ دوم کتاب مرد جنایتکار (انسان جنایتکار) اثر سزارلمبروزو و نظریه آنریکوفری منتشر گردیده بود، درباره مفهوم «Temibilite» سخن گفته است. او بعداً در مطالعات معروف خود که در سال ۱۸۸۰ در نایل تحت عنوان:

«PenalitaDiuncritirio Positivo della» انتشار یافت توضیحات دقیقی درباره مفهوم حالت خطرناک ارائه کرده و سپس به طور گسترده و مفصل در کتاب مهم خود به نام «جرم‌شناسی» به ارزیابی در این باره پرداخته است.^۱ گاروفالو می‌گوید: تعمداً واژه ایتالیایی «Temibilite» (حالت خطرناک) را به کار برده است زیرا معادلی برای آن در زبان فرانسه وجود نداشته، تا فساد مداوم و موثر مجرم و میزان زشتی وحشتناک او و استعداد بزهکاریش را بیان کند. بر این اساس می‌توان دریافت که چرا

۲. لازرژ، کریستین؛ درآمدی به سیاست جنایی، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، تهران: نشر میزان، ۱۳۸۲، ص ۴۸

۳. Temibilite

۱. کی‌نیا، مهدی؛ علوم جنایی، ج ۳، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۴۶، ص ۱۴۴

این لغت را وحشت انگیزی و خطرناکی ترجمه کرده‌اند.^۲ در واقع مکتب تحقیقی به ما می‌آموزد که سرکوبی باید، نه به حسب بزه ارتكابی، بلکه با توجه به شخصیت مجرم و حالت خطرناکی که از خود بروز می‌دهد، سازمان یابد؛ یعنی این بزه‌کار است که باید مخاطب عدالت کیفری قرار گیرد بنابراین خطرناکی افراد باید معیار تعیین تدابیری باشد که در مورد آنان، حتی شاید قبل از اینکه جرمی مرتکب شوند، اتخاذ گردد و برای شناخت و اندازه‌گیری این حالت خطرناک باید به علوم انسانی و علوم اجتماعی متوسل شد.

آموزه تحقیقی (اثباتی) عمدتاً دو آورده مهم داشته است: اولاً، با تأکید بر شخصیت بزه‌کار و با پافشاری بر این که هر بزه‌کار به لحاظ شخصیتش، باید تحت رژیم کیفری خاصی قرار داده شود، به ورود اندیشه اساسی «فردی کردن کیفر» در کل افکار علمی کمک کرده است. سالی (حقوقدان فرانسوی و نویسنده کتاب «فردی کردن مجازات») با دفاع از این اندیشه می‌رفت تا به «قهرمان» این قضیه در حقوق فرانسه تبدیل شود. ثانیاً، اثباتیون با پیشنهاد این موضوع که مفهوم «اقدام تأمینی» جایگزین مفهوم کیفر شود، اگرچه موفقیت کاملی به دست نیاوردند، معذالک تدریجاً به گسترش مفهوم اصلاح و درمان کمک کرده‌اند. در واقع اگر حقوق موضوعه مفهوم کیفر (مبتنی بر خطای گذشته فرد و حاو خصیصه سزادهی) را کنار نگذاشت، در عوض از اندیشه تضمین دفاع از جامعه، به گونه‌ای موثرتر، با اعمال بعضی اقدامات تأمینی (بدون رنگ اخلاقی و با خصیصه صرفاً پیشگیرانه) نسبت به افراد غیرمسئول یا نیمه مسئول استقبال کرد. این اقدامات می‌توانستند جای مجازات‌ها را بگیرند (مثلاً در مورد صغار) یا به مجازات اعمال شده (برای تکمیل آثار یک کیفر ناکافی که چنانچه شدیدتر می‌شد، با توجه به مسئولیت اخلاقی ذینفع، عادلانه نبود) افزوده شوند.^۱

۲. پی نائل، ژان؛ جرم‌شناسی، ترجمه رضا علومی، تهران: انتشارات امیرکبیر، ۱۳۴۵، ص ۱۰۲.
 ۱. بولک، برنار؛ کیفرشناسی، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، چ ۵، تهران: انتشارات مجد، ۱۳۸۵، ص ۴۷.

۲-۲-۲- تأسیس اتحادیه بین‌المللی حقوق کیفری

اتحادیه بین‌المللی حقوق کیفری که در سال ۱۸۸۹ تأسیس شد حاصل تلاش آدولف پرینس^۲ بلژیکی، وان‌هامل^۳ هلندی و فون لیست^۴ آلمانی بود. در اساسنامه اتحادیه چنین آمده است: «رسالت حقوق کیفری مبارزه با بزهکاری به عنوان پدیده اجتماعی است». حالت خطرناک که در واقع اساس سیاست جنایی‌ای است که این جنبش توصیه می‌کند. بنابراین باید به دقت بزهکاران به عادت را از بزهکاران اتفاقی، به منظور تجویز تدابیر و نه کیفر برای دسته اول، تفکیک نمود. بدین سان بحث درباره آزادی اراده نفع و موضوعیت خود را از دست می‌دهد. اندیشه‌های اتحادیه پیش‌نویس لایحه قانون جزای سویس را که کارل اشتوس^۵ با همکاری آدولف پرینس تدوین کردند، الهام می‌بخشد.

سوئیس، بدین ترتیب، نخستین کشوری است که از اندیشه‌های اتحادیه استقبال می‌نماید و نشریه کیفری سویس که به وسیله اشتوس در ۱۸۸۸ منتشر شد خبر تشکیل اتحادیه را اعلام کرد و در نظر داشت اندیشه‌های آن را نشر دهد. گروه سوئیس این اتحادیه در سال ۱۸۹۰ تشکیل و دومین کنگره اتحادیه در ماه اوت ۱۸۹۰ در شهر برن^۱ سوئیس برگزار شد. رساله قانونگذاری کیفری تطبیقی شامل ۳۱ جلد تحت نظر فون لیست در ۱۸۹۴ انتشار یافت و به طور وسیعی لایحه اصلاحی قانون مجازات سوئیس را مورد بررسی قرار داد. هم چنین اتحادیه در جستجوی بهترین شیوه‌های سیاست جنایی (که سازمان و طرز کار زندان‌ها نیز در آن ملحوظ باشد) به طور علمی و در سایه تجربه بوده است.^۲

۲. A.Prins

۳. Van Hamel

۴. Von Liszt

۵. Carl Stooss

۱. Berne

۲. پرادل، ژان؛ تاریخ اندیشه‌های کیفری، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، تهران: انتشارات سمت، ۱۳۸۸، ص ۱۱۵. همچنین برای مطالعه بیشتر ر.ک: آنسل، مارک؛ دفاع اجتماعی، ترجمه محمد آشوری و علی حسین نجفی ابرندآبادی، چ ۴، تهران: انتشارات گنج دانش، ۱۳۹۱، صص ۴۸-۴۷.

گفتنی است، اقدامات تأمینی از دستاوردهای جرم‌شناسی به عادت و پیشگیری از تکرار جرم است که از اواخر سده نوزدهم مورد توجه نظام‌های کیفری جهان قرار گرفت. این اقدامات برای نخستین بار به ابتکار کارن اشتوس، استاد سوئسی حقوق کیفری از طریق طرح مذکور که وی در سال‌های ۱۸۹۳-۱۸۹۲ برای قانون جزای سوئیس تهیه و ارایه کرده بود، وارد حقوق جزای سوئیس شد. قانونگذاران سایر کشورها نیز در کنار شکل سنتی واکنش علیه جرم یعنی مجازات، به تدریج این مفهوم را پذیرفته و در قوانین جزایی خود پیش بینی کردند. بدین ترتیب، واکنش اجتماعی علیه جرم از نظر قانونی دارای دو شکل «مجازات‌ها» و «اقدامات تأمینی» - با دو رژیم حقوقی منفک گردید.^۳

۲-۲-۳ نظام دوگانه مجازات‌ها و اقدامات تأمینی

در آغاز سده حاضر، به نظر می‌رسید که حمایت از جامعه در مقابل بزهکاری، تنها ممکن است از طریق توسل به دو سلسله ضمانت اجراها تحقق یابد: از یک سو، کیفر سنتی که دقیقاً متناسب و مطابق با مسئولیت اخلاقی مقصّر اندازه‌گیری می‌شد، و از سوی دیگر، اقدامات تأمینی بدون رنگ اخلاقی، لیکن مفید برای درمان حالت خطرناک بزهکار، چه از طریق تخفیف آن حالت با اقدامات درمانی-اصلاحی و چه از طریق خنثی کردن آن حالت با اقدامات شدیدتر. «دفاع اجتماعی» آن طور که در این زمان مورد نظر بود، مصلحت عالی جامعه را بر آزادی‌های فردی بزهکاران مقدم می‌دانسته است.

احترام به آزادی فردی و اصل قانونمندی جرایم و مجازات‌ها، مانع از آن شد که قوانین موضوعه اروپایی اقدامات تأمینی برای مرحله پیش از ارتکاب جرم و کیفر نامحدود (از نظر مدت) را بپذیرد. خیلی‌ها، مثل فرانسه، با اعطای عنوان «مجازات‌های تکمیلی» یا «مجازات‌های تبعی» به اقدام‌های جدیدی که وارد قانون شده بود، این مشکل را پشت سر گذاشتند. (به عبارتی در این کشور فقط اقدامات آموزشی و

۳. قاسمی، ناصر؛ اقدامات تأمینی و تربیتی در حقوق کیفری ایران، چ ۱، تهران: نشر میزان، ۱۳۷۴، ص ۷.

۱۲۸.....تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، سال یازدهم، شماره سی و نهم، بهار ۱۳۹۷

پرورشی قابل اجرا نسبت به صغار، از آغاز سال ۱۹۱۲، در مقابل مجازات‌های کلاسیک ارایه، و تحت سازمان و رژیم حقوقی متفاوتی قرار داده شدند. لیکن برخی از قانون‌های جزای جدید صراحتاً نظام دوگانه را به عنوان سازمان واکنش اجتماعی علیه جرم پذیرفتند. به عنوان نمونه، طرح قانن (کُد) جزای سوئیس که در پایان سده نوزدهم تهیه شده در این جهت بوده است. قانون جزای ۱۹۰۲ نروژ، سپس قانون جزای ۱۹۳۰ ایتالیا، قانون جزای ۱۹۳۰ دانمارک، قانون جزای ۱۹۳۲ لهستان، قانون جزای ۱۹۳۳ لتونی، قانون جزای ۱۹۳۶ رومانی و قانون جزای ۱۹۳۷ سوئیس از جمله قانون‌هایی بودند که نظام دوگانه را وارد حقوق خود کردند.^۱

کشورهایی که هنوز قانون جزایی خود را اصلاح نکرده بودند، نیاز به پیش‌بینی اقدامات تأمینی از طریق وضع قوانین خاص را احساس نمودند. به عنوان نمونه قانون ۱۹۳۰ بلژیک موسوم به قانون «دفاع اجتماع»، قانون ۱۹۳۴ اسپانیا در خصوص پیش‌بینی و اعمال اقدامات تأمینی نسبت به ولگردان، ... از مصادیق این مورد است.^۱

یادآوری می‌گردد که، پس از شروع جنگ جهانی اول در سال ۱۹۱۴ میلادی اتحادیه بین‌المللی حقوق کیفری از بین رفت، در ادامه فعالیت اتحادیه مزبور و بر اثر اقدامات کارتون دو ویار^۲ وزیر دادگستری بلژیک و یک استاد فرانسوی به نام رو،^۳ انجمن بین‌المللی حقوق کیفری بوجود آمد. انجمن از سال ۱۹۲۶ تا ۱۹۳۸ کنگره‌های متعددی درباره مسائلی نظیر: اصلاح زندان‌ها و موسسات تربیتی مراقبتی برای صغار بزهکار، حالت خطرناک و اقدامات تأمینی، تشکیل داده و به بحث و بررسی و ارائه طریق در آن

۱. بولک، برنار؛ کیفرشناسی، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، ج ۵، تهران: انتشارات مجد، ۱۳۸۵، ص ۴۸.

۱. بولک، برنار؛ کیفرشناسی، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، ج ۵، تهران: انتشارات مجد، ۱۳۸۵، ص ۴۹.

۲. Carton de Wiart

۳. J.A.Roux

زمینه‌ها پرداخت.^۴ که قوانین مذکور نمونه‌هایی از تلاش‌های انجمن بین‌المللی حقوق کیفری در پیشرفت کمی و کیفی و نحوه اعمال اقدامات تأمینی می‌باشد. روند تکاملی اقدامات تأمینی کماکان ادامه یافت و موضوع تأسیس محاکم اطفال بزهکار و نیز اصلاح و درمان این بزهکاران در بیشتر کشورهای اروپایی و آمریکایی شروع شده بود با آغاز جنگ جهانی دوم در سال ۱۹۳۹ میلادی وقفه‌ای در رشد و گسترش این اقدامات پدید آمد.^۵

۴-۲-۲ دفاع اجتماع نوین

دفاع اجتماعی که در فردای جنگ جهانی دوم توسط گراماتیکا از ایتالیا (با بینشی بی‌نهایت بشردوستانه که خود اعتراضاتی به دنبال داشت) مطرح گردید، در سال ۱۹۵۴ به وسیله مارک آنسل از فرانسه به شیوه جالبی مطرح گردید که اکثریت بزرگی از حقوقدانان به آن پیوستند.

پس از طی سال‌های اختناق و فشار (ناشی از نازیسم آلمانی و فاشیسم ایتالیایی) - یعنی پس از پایان جنگ جهانی دوم - آزادی فردی بیش از همیشه محترم شد و دل‌نگرانی برای شأن و کرامت انسانی و احترام شخص که به وسیله نظام‌های «اقتدار گرای فراگیر» در سطح وسیعی نادیده گرفته شده بود، در اولویت قرار گرفت. مکتب جدید همواره هدف خود را تأمین دفاع جامعه و عقب راندن بزهکاری می‌داند، لیکن معتقد است که بهترین حمایت از جامعه، یعنی موثرترین و همزمان انسانی‌ترین آن، عبارت است از تحقق امر سازگار ساختن مجدد بزهکاران با اجتماع از طریق کلیه وسایل و امکاناتی که قادر باشد در عین رعایت شأن و کرامت و کمک به بازیافتن احساس مسئولیت اجتماعی نزد آنان، بر شخصیتشان تأثیر گذارد. در واقع طرفداران دفاع اجتماعی نوین معتقدند که یک نظام واحد «اقدامات دفاع اجتماعی» باید جایگزین

۴. آنسل، مارک؛ دفاع اجتماعی، ترجمه محمد آشوریو علی حسین نجفی ابرندآبادی، چ ۴، تهران:

انتشارات گنج دانش، ۱۳۹۱، ص ۳۸.

۵. علوم، رضا؛ جرم‌شناسی، تهران: انتشارات اقبال، ۱۳۴۹، ص ۲۲.

۱۳۰.....تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، سال یازدهم، شماره سی و نهم، بهار ۱۳۹۷

دوگانگی کنونی مجازات‌ها و اقدامات تأمینی شود. همانگونه که آقای آنسل می‌گوید «نه به لحاظ معیارهای حقوقی یا سهولت‌های اداری، بلکه با توجه به شخصیت بزهکار است که از مجازات در می‌گذریم و به اقدامات تأمینی روی می‌آوریم».^۱

تأثیر آموزه دفاع اجتماعی نوین اصلاحات مهمی را تسریع کرده است: یعنی انسانی کردن بازداشت، گرایش حبس در جهت اصلاح و پذیرش مجدد اجتماعی محکوم، طبقه بندی محکومان به حسب شخصیت و درجه تباهی (فساد) هر یک از آنان، تأسیس یک واحد اجتماعی و پزشکی- روان شناختی، تعمیم آزادی مشروط، کمک‌رسانی به محکوم در مرحله کیفری و بعد از مرحله کیفری (بعد از اعمال مجازات) و ایجاد قاضی (مخصوص) اعمال و اجرای مجازات‌ها.^۲

گفتنی است که، حقوق موضوعه فرانسه شمار زیادی از اقدامات تأمینی را به کار می‌گیرد. لیکن تعداد کمی از آن‌ها رسماً تحت این عنوان شناخته شده و سازمان یافته‌اند. در این خصوص می‌توان به تدابیر بازپروری در قبال صغار، و نیز به تدابیری که قوانین جدید علیه معتادان به مواد مخدر (قانون ۱۹۵۳) و معتادان خطرناک به الکل (۱۹۵۴)، قانون بهداشت عمومی و بعضی ولگردان، پیش‌بینی کرده اند، اشاره نمود.

سایر اقدامات تأمینی تحت عنوان مجازات‌ها و با رژیم حقوقی مربوط به آن‌ها به اجرا در می‌آیند. مانند ممنوعیت اقامت، ضبط اشیاء خطرناک یا نامشروع، محرومیت‌های حرفه‌ای گوناگون و ابطال یا تعلیق گواهینامه رانندگی از آن جمله‌اند. به عکس در میان جانشین‌های مجازات حبس، پاره‌ای از کیفرها که معمولاً تکمیلی یا تبعی هستند (مانند محرومیت از حقوق، منع اقامت و غیره) عموماً به عنوان اقدامات تأمینی استفاده می‌شوند. بالاخره بعضی از اقدامات تأمینی در حقوق فرانسه تحت یک رژیم اداری

۱. بولک، برنار؛ کیفرشناسی، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، چ ۵، تهران: انتشارات مجد، ۱۳۸۵، صص ۵۲ و ۵۱.

۲. بولک، برنار؛ کیفرشناسی، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، چ ۵، تهران: انتشارات مجد، ۱۳۸۵، صص ۵۲ و ۵۱.

اعمال می‌شوند. مهمترین آن‌ها عبارتند از: نگهداری اشخاصی که اختلالات روانی آنان، نظم عمومی یا امنیت اشخاص دیگر را به خطر می‌اندازد. دستور نگهداری آنان توسط مقامات استناداری صادر می‌شود. هدایت خارجیان به سر مرز و اخراج آنان از کشور و درمان اجباری بیماری مقاربتی نیز در این گروه قرار می‌گیرند.

در سال ۱۹۹۶ معاهده بین‌المللی راجع به حقوق سیاسی و مدنی توسط مجمع عمومی سازمان ملل متحد تصویب شد و در ماده (۱۰) این معاهده محترم شمردن مقام و شخصیت انسانی افراد، وجود سیستم و روش مخصوص برای جوانان بزه‌کار و اجرای طرح‌های اصلاحی و درمانی درباره محکومین به منظور تربیت و انطباق مجدد اجتماعی آن‌ها لحاظ شده است.

گفتنی است، با توجه به قوانین، تصویب‌نامه‌ها و معاهدات بین‌المللی در اغلب کشورهای خارجی اعم از آسیایی، اروپایی و... اقدامات تأمینی و تربیتی با کمیت و کیفیت متفاوت با یک دیگر مورد پذیرش قرار گرفته و به مرحله اجرا در آمده‌اند.

۳- تحولات اقدامات تأمینی و تربیتی در ادبیات حقوقی - جرم

شناختی ایران

۳-۱ تحولات اقدامات تأمینی و تربیتی قبل از انقلاب اسلامی

اقدامات تأمینی و تربیتی که از دیرباز مطرح بوده همزمان با شروع حیات قانونگذاری در ایران با پوشش قانونی جلوه‌گر شد. به عنوان نمونه متمم قانون اساسی مصوب ۱۲۷۶ ه.ش را می‌توان نام برد. هر چند صراحتاً به عنوان اقدامات تأمینی و تربیتی لحاظ نگردیده لیکن به دلیل این که مصادیقی از این اقدامات را در بر می‌گیرد در خور توجه است. مثلاً مفاد اصول ۱۴ و ۱۶ قانون مذکور ممنوعیت از اقامت در محل معین یا اجبار به اقامت در محل معین و نیز ضبط مال، صرفنظر از اینکه می‌توانند در قالب کیفر نیز اعمال شوند، مصادیقی از تدابیر تأمینی محدودکننده آزادی و مالی نیز می‌باشند.

۱۳۲.....تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، سال یازدهم، شماره سی و نهم، بهار ۱۳۹۷

در سال ۱۳۰۴ ه.ش اقدامات تأمینی و مصادیقی از آن در کنار مجازات و در لوای قانون کیفری مطرح شد. این قانون که تا میزان قابل توجهی متأثر از کد ناپلئونی سال ۱۸۱۰ و نیز موازین و مقررات فقهیه بود صراحتاً متعرض مواردی نظیر: استرداد، ضبط و معدوم شدن اشیائی که دلیل جرم است یا بواسطه آن بدست آمده، محرومیت از حقوق اجتماعی، اقامت اجباری در نقطه یا نقاط معین، ممنوعیت از اقامت در محل معین، جرائم اطفال و حسب مورد تحویل آن‌ها به والدین خود، یا اعزام به دارالتادیب، اعزام متهمان مجنون به دارالمجانین، مجازات معتادین به مواد مخدر و معدوم یا ضبط کردن اشیاء و ادوات مربوطه شده است.^۱ موارد مذکور از این حیث که ماهیتاً در ردیف مصادیق اقدامات تأمینی و تربیتی قرار دارند حائز اهمیت است و گام موثری در روند تحول این اقدامات محسوب می‌شوند.

همچنین قانون ضبط اوزان تقلبی (ماده ۴ قانون اوزان و مقیاس‌ها، مصوب دی ۱۳۱۱) که ماهیتاً اقدام تأمینی محسوب می‌شود. مفهوم «خطرناکی» از سال ۱۳۱۴ با تصویب «قانون راجع به وادار نمودن محبوسین بکار» وارد حقوق کیفری ایران شد. در بند دوم ماده یک قانون مذکور چنین مقرر شده است: «در صورتیکه محبوس خطرناک به جامعه یعنی مجرم بالطبع یا بالحرفه یا بالعاده تشخیص نشود».

قانون جلوگیری از بیماری‌های آمیزشی و واگیردار (مصوب خرداد ۱۳۲۰) نمونه‌ای از تدابیری است که ماهیتاً اقدام تأمینی محسوب می‌شود. ماده واحد مصوب ۱۳۲۲ اگرچه تحت عنوان قانون تشدید مجازات اشخاص بدسابقه و شرور به تصویب رسید اما فی الواقع نوعی اقدام تأمینی است که درباره افراد خطرناک (بدسابقه و شرور) در نظر گرفته شده بود. که به موجب آن اجازه تبعید یا بازداشت این نوع اشخاص به وزارت کشور تفویض گردید و در واقع برخورد با مجرمین خطرناک جنبه یک امر اداری را پیدا کرد.

۱. برای مطالعه بیشتر در این خصوص ر.ک: رهامی، محسن؛ اقدامات تأمینی و تربیتی، ج ۲، تهران: نشر میزان، ۱۳۹۲، ص ۹۷.

در سال ۱۳۳۴ کشت خشخاش و استعمال آن ممنوع شد. اما به سبب عدم برخورد قاطع از سوی مسئولین امر توفیق چندانی نیافت.

در سال ۱۳۳۸ قانون دادگاه‌های اطفال بزهکار تصویب شد و در موارد ۱۷ و ۱۸ آن تدابیر تربیتی خاصی بر حسب اقتضای سن اطفال و نوع جرمی که مرتکب شده‌اند، از جمله تسلیم به اولیا با اخذ تعهد با تأدیب و تربیت و مواظبت در حسن اخلاق، سرزنش و نصیحت به وسیله قاضی، اعزام به کانون اصلاح و تربیت پیش‌بینی گردید. گرچه قانون مذکور، صریحاً به اقدامات تأمینی و تربیتی در مورد اطفال بزهکار، اشاره داشت اما، به دلیل این که فقط به بخشی از مجرمین توجه کرده و جنبه عامل الشمول نداشت، موجب خروج نظام کیفری ایران از سیستم واحد جزایی نگردید. متأسفانه قانون مذکور تا سال ۱۳۵۴ به مرحله اجرا درنیامد.

اصطلاح «اقدامات تأمینی» حدود سی و پنج سال پس از تصویب قانون مجازات عمومی، عمدتاً به ابتکار شادروان دکتر محمدعلی هدایتی، استاد وقت دانشکده حقوق و علوم سیاسی و اقتصاد دانشگاه تهران که پایان‌نامه دکترای خود را در سال ۱۹۳۹ تحت عنوان «اقدامات تأمینی و اصلاحات حقوق جزا» در دانشگاه ژنو با موفقیت گذرانده بود، مورد توجه قانونگذار ایرانی قرار گرفت. در کشور ما لایحه قانون اقدامات تأمینی که با استفاده از قانون جزای ۱۹۳۷ سوئیس تهیه و در سال ۱۳۳۷ به مجلس شورای ملی وقت تقدیم شده بود سرانجام با تغییرات جزئی در ۲۱ ماده تحت عنوان «قانون اقدامات تأمینی» در تاریخ ۱۳۳۹/۲/۱۲ مورد تصویب مجلسین وقت قرار گرفت و بدین ترتیب نظام کیفری ایران نیز به نوبه خود با الهام از دستاوردهای حقوق تطبیقی، مفهوم و اشکال مختلف «اقدامات تأمینی» را به عنوان واکنش حمایتی پیشگیرانه در مقابل جرم در کنار مجازات‌ها پذیرفت.^۱ اما به دلایل مختلف از جمله عدم اعتقاد راسخ قضات و مسئولین دادگستری به اقدامات تأمینی و تربیتی از یک طرف، و فقدان

۱. قاسمی، ناصر؛ اقدامات تأمینی و تربیتی در حقوق کیفری ایران، دیپاچه، چ ۱، تهران: نشر میزان، ۱۳۷۴، ص ۷.

۱۳۴.....تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، سال یازدهم، شماره سی و نهم، بهار ۱۳۹۷

امکاناتی که در قانون پیش‌بینی شده بود از جمله مراکز اصلاح و تربیت و تیمارستان‌های مخصوص مجرمین مختل المشاعر و مجنون و تبعید گاه‌های مخصوص مجرمین به عادت از سوی دیگر، عملاً این قانون هیچگاه به طور کامل اجرا نگردید. مکاتباتی که جهت احداث مراکز اصلاح و بازپروری در نقاط مختلف صورت گرفت نوعاً به نتیجه ماند و به جز یک مرکز در تهران جهت اصلاح و تربیت اطفال بزهکار تأسیس شد.^۲ به هر حال با تصویب قانون اقدامات تأمینی سیستم دوگانه جزایی شامل دو نوع ابزار مبارزه با جرم و ضمانت اجرایی در ایران دایر گردید.

سرانجام در مورخ ۱۳۴۵/۸/۲۶ نخستین دادگاه اطفال در تهران تأسیس شد. و در سال ۱۳۴۷ اولین قانون اصلاح و تربیت تأسیس و آئین‌نامه اجرایی آن در تاریخ نهم مهرماه همان سال با چهل ماده تصویب شد.^۳

در سال ۱۳۵۳ که مواد عمومی قانون مجازات عمومی مجدداً بازننگری و اصلاح شد در مواد ۱ و ۲ این قانون صراحتاً از اقدامات تأمینی اسم برده شد و جرم به این صورت تعریف گردید: «هر فعال یا ترک فعل که مطابق قانون قابل مجازات یا مستلزم اقدامات تأمینی و تربیتی باشد جرم محسوب است، و هیچ امری را نمی‌توان جرم دانست مگر این که به موجب قانون برای آن مجازات، یا اقدامات تأمینی و تربیتی تعیین شده باشد.»^۱ علاوه بر این، قانون مذکور از یک طرف مجازات تبعید را از لیست مجازات‌ها حذف کرد و از طرف دیگر بسیاری از اقدامات تأمینی مذکور در قانون اقدامات تأمینی را در قالب مجازات‌های تبعی و تکمیلی مورد تصویب قرار داد. با تصویب این قانون با توجه به این که دادگاه‌ها در مقام صدور رأی در زمینه محرومیت

۲. رهامی، محسن؛ اقدامات تأمینی و تربیتی، چ ۲، تهران: نشر میزان، ۱۳۹۲، ص ۱۰۰.

۳. قاسمی، ناصر؛ اقدامات تأمینی و تربیتی در حقوق کیفری ایران، چ ۱، تهران: نشر میزان، ۱۳۷۴، ص ۷۸.

۱. روزنامه رسمی، شماره ۸۲۸۱ مورخ ۱۳۵۲/۴/۵.

از حقوق اجتماعی و یا سایر مصادیق اقدامات تأمینی و تربیتی به ماده ۱۵ آن استناد می‌نمودند، عملاً قانون اقدامات تأمینی به بوته فراموشی سپرده شد.^۲

متعاقباً در ایران در جهت سامان بخشیدن به انواع رژیم‌های اجرایی حبس با الهام از قواعد و مقررات حداقل سازمان ملل متحد راجع به نحوه رفتار با زندانیان (۱۹۵۵)، در قالب آیین‌نامه زندان‌ها و مؤسسات صنعتی و کشاورزی وابسته به آن‌ها مصوب ۱۳۵۴/۴/۱۹ وزیر دادگستری و وزیر کشور در ۳۰۱ ماده جامعه عمل به خود پوشید و بدین ترتیب حقوق زندان‌ها و زندانیان نیز به معنای فنی آن متولد شد.^۳

۲-۳ تحولات اقدامات تأمینی و تربیتی بعد از انقلاب اسلامی

قانونگذار انقلابی اسلامی، در اجرای اصل چهارم قانون اساسی جمهوری اسلامی از آغاز دهه شصت (۱۳۶۰) خورشیدی سیاست اسلامی کردن حقوق ایران- به ویژه در قلمرو کیفری - را در دستور کار خود قرار داد. در این چارچوب بود که با تصویب قانون راجع به مجازات اسلامی در سال ۱۳۶۱ انواع کیفرهای بدنی، اشکال جدید اجرای کیفر سالب حیات (مرگ) و ضمانت اجرایی دید، همراه با ابقاء مجازات سالب آزادی به عنوان یکی از کیفرهای جرائم تعزیری، وارد زرادخانه کیفری ایران شد و مجدداً نظام دوگانه جزایی و وجود قانون اقدامات تأمینی و تربیتی در ماده ۲ آن که همانند ماده ۲ قانون مجازات عمومی اصلاحی ۵۲ تنظیم شده بود، مورد تأکید قرار گرفت.

به دنبال سیاست اسلامی کردن حقوق ایران، ضرورت سیاستگذاری جدید در زمینه کیفیت اعمال مجازات حبس و چگونگی مدیریت زندان در این دوره نیز موضوعیت پیدا کرد به همین جهت قوه قضائیه، متولی جدید زندان‌ها، با الهام از آئین‌نامه ۱۳۵۴، مقررات بین‌المللی نظر به زندان‌ها- به ویژه مقررات ۱۹۵۵- و یافته‌های علوم جنایی

۲. رهامی، محسن؛ اقدامات تأمینی و تربیتی، ج ۲، تهران: نشر میزان، ۱۳۹۲، ص ۱۰۱.

۳. بولک، برنار؛ کیفرشناسی، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، ج ۵، تهران: انتشارات مجد، ۱۳۸۵، دیباچه، ص ۱۰.

۱۳۶.....تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، سال یازدهم، شماره سی و نهم، بهار ۱۳۹۷

تجربی (جرم‌شناسی، کیفرشناسی و ...) آیین‌نامه امور زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور را در ۱۳۶۱/۲/۷ با ۲۶۹ ماده و ۶۵ تبصره به تصویب مجلس شورای عالی قضایی رسانید.^۱ ولی با توجه به کارنامه این آیین‌نامه و تحول سیاست جنایی در قلمرو زندان، متعاقباً به آیین‌نامه و مقررات زندان‌ها مصوب ۱۳۶۸/۳/۲۹ دیوان عالی کشور در ۱۸۰ ماده و ۴۴ تبصره تغییر پیدا نمود.

۱-۲-۳ تحولات اقدامات تأمینی و تربیتی در قانون مجازات اسلامی ۱۳۷۰

با تصویب قانون مجازات اسلامی در سال ۱۳۷۰، یکباره عنوان اقدامات تأمینی از ماده ۲ آن حذف گردید. البته در بعضی مواد از جمله ماده ۱ و ۱۱ و عناوین باب دوم و فصل اول اسمی از آن برده شده است، لیکن اولاً، ذکر یک اصطلاح در ضمن عناوین فصل و باب قانون هیچگونه بار حقوقی ندارد بنابراین ارزشی برای دوام اقدامات تأمینی نخواهد داشت. ثانیاً، حذف اقدامات تأمینی از ماده مذکور، ابهام دراصل بقای وجود قانونی این نهاد را بیشتر کرده است. ممکن است این نظر را بپذیریم که قانونگذار با حذف اقدامات تأمینی از ماده ۲ قانون مجازات اسلامی سعی کرده است به سمت نظام واحد جزایی حرکت کند، یا این که با توجه به ذکر اقدامات تأمینی در ماده ۱ و ۱۱، نظر قانونگذار بر حفظ این نهاد حقوقی در قالب مجازات‌های تکمیلی و به خصوص بازدارنده بوده است. زیرا عملاً بسیاری از مصادیق اقدامات تأمینی در قالب مجازات‌های تکمیلی و به خصوص بازدارنده بوده است. زیرا عملاً بسیاری از مصادیق اقدامات تأمینی در قالب مجازات‌های تکمیلی و تقمیمی (مواد ۱۹ و ۶۲ مکرر و تبصره آن) و بازدارنده (ماده ۱۱) مورد تصویب قرار گرفته است؛ اولاً به دلیل عدم نسخ صریح و ضمنی قانون اقدامات تأمینی، ثانیاً عدم اعلام شورای نگهبان مبنی بر مغایرت اقدامات تأمینی با شرع و قانون اساسی، ثالثاً به دلیل ذکر اقدامات تأمینی در موارد ۱ و ۱۱ قانون مجازات اسلامی، این نهاد هنوز وجود قانونی دارد.^۱

۱. همان.

۱. رهامی، محسن؛ اقدامات تأمینی و تربیتی، ج ۲، تهران: نشر میزان، ۱۳۹۲، ص ۱۰۲.

بدین سان، سیاست جنایی ایران، در قلمرو اداره زندان‌ها و مدیریت متهمان و محکومان پس از قانون مجازات اسلامی ۱۳۷۰، سه آیین نامه دیگر به خود دیده است که به شرح ذیل می‌باشند:

- آئین‌نامه قانونی و مقررات اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور مصوب ۱۳۷۲/۱/۱۷ رئیس قوه قضائیه در ۲۵۴ ماده و ۹۶ تبصره،
- آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور مصوب ۱۳۸۰/۴/۲۶ رئیس قوه قضائیه در ۲۳۲ ماده و ۸۴ تبصره (که موادی از آن در سال ۱۳۸۱ اصلاح شد)،

- آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور مصوب ۱۳۸۴/۹/۲۰ رئیس قوه قضائیه در ۲۴۷ ماده و ۱۰۸ تبصره.
از جمله نوآوری‌های آئین‌نامه اخیرالذکر (مصوب ۱۳۸۴/۹/۲۰) به شرح ذیل می‌باشد:

- تدوین کنندگان آیین‌نامه در جهت تحقق چرخه آموزشی، بازپروری و بازسازگاری متهمان و محکومان و به منظور فراهم ساختن زمینه فردی کردن زندان ایجاد شش مرکز و اداره را که متهمان و محکومان به اقتضای شخصیت و وضعیتشان در آنجا نگهداری می‌شوند پیش‌بینی کرده‌اند: بازداشتگاه (ماده ۴)، زندان (ماده ۵ تا ۱۲)، مراکز مختلف و نیز مؤسسات صنعتی، کشاورزی و خدماتی (ماده ۱۵)، کانون اصلاح و تربیت ویژه اطفال کمتر از ۱۸ سال (ماده ۱۷) و اداره مراقبت بعد از خروج (مواد ۱۶ و ۲۳۹).

- زندان‌ها، مراکز مختلف و نیز مؤسسه‌های تخصصی را که زندانیان در آنجا نگهداری می‌شوند موسسه کیفری نامیده است (تبصره ماده ۵).

- اعطاء مرخصی ترمیمی^۱ (تبصره ماده ۳۸ و ماده ۱۸۶)

۱. مرخصی ترمیمی در واقع به محکومان زندانی اجازه می‌دهد تا با استفاده از آن بتوانند زمینه و لوازم پرداخت بدهی ناشی از چک پرداخت نشده، محکومیت‌های مالی، مهریه، نفقه، دیه، ... یا جلب رضایت

۱۳۸.....تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، سال یازدهم، شماره سی و نهم، بهار ۱۳۹۷

- تدوین کنندگان آئین نامه ۱۳۸۴، در اجرای اصل ۳۹ قانون اساسی جمهوری اسلامی و با الهام از قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ ارزش حقوق شهروندی مصوب ۱۳۸۳/۲/۱۶ و دستورالعمل اجرایی بند ۱۵ همین قانون، مصوب ۱۳۸۳/۸/۳۰ رئیس قوه قضائیه، در ماده ۴۴ تشکیل «دفتر حمایت از حقوق شهروندی زندانیان» را زیر نظر رئیس سازمان پیش‌بینی کرده‌اند.

- این آئین‌نامه، در کنار وظایف زندانبانی و بازپروری زندانیان در مراکز مختلف، وظایف آموزشی - پژوهشی نیز برای سازمان زندان‌ها در بندهای مختلف ماده ۱۸ پیش‌بینی کرده است که عبارتند از:

د- انجام تحقیقات و پژوهش‌های نوین کیفرشناسانه، به منظور بهبود شیوه‌ها و خدمات زندانبانی،

ک- تهیه آمار و اطلاعات مورد نیاز از محکومان و متهمان تحت نظارت به روش‌های علمی، به منظور استفاده در امور اجرایی، سیاست‌گذاری‌ها و مطالعات کیفرشناسانه و انتشار آن‌ها به صورت سالنامه آماری کیفری،

ص- آموزش کارکنان، همسو با موازین کیفرشناسی نوین و سیاست‌های توسعه قضایی قوه قضائیه.^۱

۲-۲-۳ تحولات اقدامات تأمینی و تربیتی در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲

در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ شاهد آن هستیم که اقدامات تأمینی و تربیتی، از معنای اصطلاحی خود فراتر رفته و دیگر صرفاً ما به ازای حالت خطرناکی نیست و جرایم پسران ۱۵ تا ۱۸ سال و دختران ۹ تا ۱۸ سال را نیز در بر می‌گیرد. بدین معنا که این افراد چه در مظان ارتکاب جرم مجدد باشند و چه نباشند، اقدام تأمینی در مورد

شاکی یا کاهش دین‌های خود را که منجر به رفع خصومت و تنش موجود میان آنان نیز می‌شود، فراهم کنند.

۱. برای مطالعه بیشتر ر.ک: بولک، برنار؛ کیفرشناسی، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، چ ۵، تهران: انتشارات مجلد، ۱۳۸۵، دیباچه، صص ۱۶-۹.

آنان اعمال می‌گردد. در حالیکه تا قبل از این تنها آن دسته از افراد بالغی موضوع اقدامات تأمینی بودند که در مظان ارتکاب جرم در آینده قرار داشتند.

با تصویب این قانون و منسوخه اعلام شدن قانون اقدامات تأمینی و تربیتی به وسیله آن، دیگر برای اعمال تدابیر تأمینی نیازمند حالت خطرناک نیستیم. از طرفی با در نظر گرفته اوضاع و احوال و شخصیت فرد، و یا حتی تدرج در تعزیرات و علاوه بر این که به همجنس بودن اقدامات تأمینی و تعزیرات توجه داشته، به این موضوع که تعزیرات آینده را هدف قرار می‌دهند نیز، عنایت نموده است. بنابراین تعزیر و اقدام تأمینی و تربیتی را در یک نظام جای می‌دهد.

همچنین در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲، سیاست افتراقی میان افراد دارای حالت خطرناک و سایرین به چشم نمی‌خورد. اگرچه این اقدام قانونگذار حرکتی رو به جلو در جهت دست یافتن به نظام وحدت جزایی محسوب می‌گردد، اما به نظر می‌رسد قانون ۹۲، با کنار گذاردن سیاست افتراق میان افراد خطرناک با سایرین، و محدود نمودن این مفهوم به اطفال و مجانین، درعین پذیرش آن، نتوانسته بهره کافی را از ظرفیت‌های فقهی، در جهت ارائه یک مفهوم اصطلاحی مشخص از حالت خطرناکی ببرد.

تنها مواد ۱۴۰ و ۱۵۰ قانون مذکور به حالت خطرناکی اشاره نموده، که ماده ۱۴۰ در این خصوص مقرر داشته: «شخص دارای اختلال روانی به نحوی که فاقد اراده یا قوه تمییز باشد مجنون محسوب می‌شود.»، همچنین ماده ۱۵۰ مقرر داشته: «هرگاه مرتکب جرم در حین ارتکاب، مجنون باشد یا در جرائم موجب تعزیر پس از وقوع جرم مبتلا به جنون شود چنانچه جنون و حالت خطرناک مجنون با جلب نظر متخصصین، ثابت و آزاد بودن وی مخل نظم و امنیت عمومی باشد به دستور دادستان تا رفع حالت خطرناک در محل مناسبی نگهداری می‌شود...». بنابراین برای درک مفهوم قانونگذار از خطرناکی، بایستی به عبارت «آزاد بودن وی مخل نظم و امنیت عمومی باشد»، اکتفا

۱۴۰.....تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، سال یازدهم، شماره سی و نهم، بهار ۱۳۹۷

کرد. و در واقع مفهوم اصطلاحی حالت خطرناکی، جای خود را به مفهوم لغوی می‌دهد.

همچنین به کار بردن اقدامات تأمینی و یا مجازات‌هایی که از لحاظ ماهیت اقدامات تأمینی محسوب می‌شوند، در مورد اطفال و نوجوانان، در فصل دهم با عنوان مجازات‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی اطفال و نوجوانان، که از ماده ۸۸ آغاز می‌گردد، نشان از توجه به حالت خطرناکی در افراد غیرمسئول (یعنی نابالغین^۱ و افراد مشمول ماده ۹۱ این قانون^۲)، پسران بالغ ۱۵ تا ۱۸ سال و دختران بالغ ۹ تا ۱۸ سال دارد.^۳ درحالی‌که بالغین مسئولی که دارای حالت خطرناک هستند در مورد غفلت قانونگذار قرار می‌گیرند. بدین‌سان تنها واکنش قانون ۱۳۹۲ در قبال افراد بالای ۱۸ سال که دارای حالت خطرناک می‌باشند مجازات‌های تکمیلی ماده ۲۳ است که مجرم متناسب با جرم ارتكابی و خصوصیاتش به یک یا چند مجازات از آن‌ها محکوم می‌گردد.

براساس مطالب مذکور می‌توان گفت که مفهوم اقدامات تأمینی در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲، نه در معنای اصطلاحی و به عنوان واکنشی مستقل در مقابل حالت

۱. مطابق ماده ۱۴۸: در مورد افراد نابالغ، براساس مقررات این قانون، اقدامات تأمینی و تربیتی اعمال می‌شود.

۲. مطابق ماده ۹۱: در جرایم موجب حد یا قصاص هرگاه افراد بالغ کمتر از هجده سال، ماهیت جرم انجام شده و یا حرمت آن را درک نکنند و یا در رشد و کمال عقل آنان شبهه وجود داشته باشد، حسب مورد با توجه به سن آنها به مجازات‌های پیش‌بینی شده در این فصل محکوم می‌شوند.

۳. مطابق ماده ۸۸: درباره اطفال و نوجوانانی که مرتکب جرایم تعزیری می‌شوند و سن آنها در زمان ارتكاب، نه تا پانزده سال تمام شمسی است حسب مورد، دادگاه یکی از تصمیماتی که از تسلیم طفل به والدین، اولیا، سرپرست قانونی با اخذ تعهد به تأدیب شروع و تا نگهداری در کانون اصلاح و تربیت می‌رسد را به اجرا می‌گذارد. دختران بالغ ۹ تا ۱۵ سال مشمول این ماده‌اند.

همچنین مطابق ماده ۸۹: درباره نوجوانانی که مرتکب جرم تعزیری می‌شوند و سن آنها در زمان ارتكاب، بین پانزده تا هجده سال تمام شمسی است مجازات‌های نگهداری در کانون اصلاح و تربیت و جزای نقدی و خدمات رایگان عمومی یا اقامت در منزل در ساعاتی که دادگاه معین می‌کند اجرا می‌گردد.

خطرناکی، بلکه در معنای لغوی یعنی امن سازی (Saeguarding)، به کار رفته است.^۱

نتیجه گیری

اقدام تأمینی واکنشی است مبنی بر حمایت پیشگیرانه که یکی از دو شکل واکنش اجتماعی علیه جرم محسوب می‌گردد. این واکنش حمایتی پیشگیرانه متضمن اصلاح مجرمی است (چه مسئول و چه غیرمسئول) که در حالت خطرناک به سر می‌برد، یعنی حالتی که احتمال ارتکاب جرم را توسط او جدی می‌نماید.

اقدامات تأمینی، تدابیر فردی قهرآمیز هستند که رنگ اخلاقی نداشته و به افرادی که برای نظم اجتماعی خطرناکند، به منظور پیشگیری از جرایمی که حالت آنان، ارتکاب آن‌ها را محتمل می‌سازد، تحمیل می‌شوند. هدف اقدامات تأمینی عمدتاً پیشگیری است، و اگرچه بعضی از آن‌ها عملاً دارای آثار اربع انگیزی هستند، ولی به هیچ وجه، اهداف سزادهی و اربعی را دنبال نمی‌کنند. اقدامات تأمینی برای انطباق کامل با حالت خطرناکی که مقابله با آن مدنظر است، باید از جهت مدت، منطقاً نامحدود باشند. لیکن در عمل، رعایت آزادی فردی ایجاب می‌کند که این پیامد کنار گذاشته شود یا به یک نامعینی نسبی اکتفا گردد. در عوض، یکی از ویژگی‌های اساسی اقدام تأمینی که به آسانی پذیرفته می‌شود، قابل تجدید نظر بودن مستمر آن، به حسب تحول حالت خطرناک فرد است.

گفتنی است، کارایی و بهره‌دهی مجازات‌های سنتی باید با روش‌های علمی و مبتنی بر تجربه آن‌ها، ارزیابی گردد و روش‌های مؤثر پیشگیری از جرم و بازپروری و خنثی سازی مجرمین، به صورت مقررات ساده و بدون ابهام و پیچیدگی، وضع و در اختیار مراجع ذیربط قرار بگیرد، و مصداق‌هایی از اقدامات تأمینی و تربیتی که نام مجازات

۱. برای مطالعه بیشتر در این خصوص ر.ک: پیروانی، سعیده؛ جایگاه اقدامات تأمینی و تربیتی در فقه جزایی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه شیراز، ۱۳۹۲.

۱۴۲.....تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، سال یازدهم، شماره سی و نهم، بهار ۱۳۹۷

اصلی، تبعی و تکمیلی گرفته است از زرادخانه مجازات‌ها خارج، و تحت عنوان تدبیر تأمینی و تربیتی کنار حکم قضایی و بدون داشتن آثار و تبعات محکومیت جزایی درمورد بزه‌کاران، اعمال گردد و به طور کلی سمت و سوی حرکت سیاست جنایی هر چه بیشتر در جهت کیفرزدایی، بازپروری، اصلاح و تربیت سوق داده شود.

منابع

۱. ابو عامر، محمد زکی؛ قانون العقوبات و کمال الدین، محمد؛ المسئولیتة الجزائیة.
۲. امینی، محمد؛ ضمانت احتیاطی در قانون اقدامات تأمینی مصوب ۱۳۳۹، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، ۱۳۴۶.
۳. آنسل، مارک؛ دفاع اجتماعی، ترجمه محم آشوری و علی حسین نجفی ابرندآبادی، چ ۴، تهران: انتشارات گنج دانش، ۱۳۹۱.
۴. بولک، برنار؛ کیفرشناسی، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، چ ۵، تهران: انتشارات مجد، ۱۳۸۵.
۵. پرادل، ژان؛ تاریخ اندیشه‌های کیفری، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، تهران: انتشارات سمت، ۱۳۸۸.
۶. پی ناتل، ژان؛ جرم‌شناسی، ترجمه رضا علومی، تهران: انتشارات امیرکبیر، ۱۳۴۵.
۷. پیروانی، سعیده؛ جایگاه اقدامات تأمینی و تربیتی در فقه جزایی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه شیراز، ۱۳۹۲.
۸. دانش، تاج زمان؛ حقوق زندانیان و علم زندان‌ها، چ ۳، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۶.
۹. روزنامه رسمی، شماره ۸۲۸۱ مورخ ۱۳۵۲/۴/۵.
۱۰. رهامی، محسن؛ اقدامات تأمینی و تربیتی، چ ۲، تهران: نشر میزان، ۱۳۹۲.
۱۱. صدارت، علی؛ حقوق جزا و جرم‌شناسی، تهران: انتشارات کانون معرفت، ۱۳۴۰.
۱۲. علومی، رضا؛ جرم‌شناسی، تهران: انتشارات اقبال، ۱۳۴۹.
۱۳. قاسمی، ناصر؛ اقدامات تأمینی و تربیتی در حقوق کیفری ایران، چ ۱، تهران: نشر میزان، ۱۳۷۴.

- ۱۴۴.....تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، سال یازدهم، شماره سی و نهم، بهار ۱۳۹۷
۱۴. کی‌نیا، سیدمهدی؛ علوم جنایی، ج ۳، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۴۶، ص ۱۴۴۶.
۱۵. کی‌نیا، سیدمهدی؛ مبانی جرم‌شناسی، ج ۱، چ ۲، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۶۹.
۱۶. لازرژ، کریستین؛ درآمدی به سیاست جنایی، ترجمه علی‌حسین نجفی ابرندآبادی، تهران: نشر میزان، ۱۳۸۲.
۱۷. محمودی، نسرین؛ اقدامات تأمینی و تربیتی در لبنان، دادرسی، شماره ۵۸، سال دهم، مهر و آبان ۱۳۸۵.